

ISBN 978-86-82873-16-7

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
С А Н У

ЗБОРНИК РАДОВА II

Уређивачки одбор:

др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:

Срето Танасић

БЕОГРАД
2007

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова II / уредник Срето Танасић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007 (Београд : Чигоја штампа). 223 стр. ; — 24 cm

Тираж 350. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-82873-16-7

1. Танасић, Срето [уредник]

а) Српски језик — Зборници

COBISS.SR-ID 145325836

Рецензенти:

др Марта Бјелетић, виши научни сарадник, др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Секретари редакције:

мр Владан Јовановић

Марина Спасојевић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке Републике Србије.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Буре Јакшића 9

Коректура:

мр Владан Јовановић и Марина Спасојевић

Припрема за штампу:

Давор Палчић (palcic@eunet.yu)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА

Београд, Студентски трг 13

chigoja@eunet.yu

www.chigoja.co.yu

Тираж

350

САДРЖАЈ

Предговор	7
Радови	
Ружица Бајић: <i>О православним израцима у Речнику Мајнице српске и Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ</i>	9–20
Марија Вучковић: <i>Глагол оћузнути 'ослабити, омршавити; оронутти; омлохавити' — јужнословенски дијалектизам или континуантисл. основе *rylz-?</i>	21–33
Мирјана Гочанин: <i>О именима близанаца</i>	35–43
Марија Ђинђић: <i>Турцизми у седамнаестом тиму Речника САНУ</i>	45–51
Ненад Ивановић: <i>Принципи формирања и организације корпуса Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (у периоду од 1853. до 1953. године)</i>	53–78
Владан Јовановић: <i>О неким лексемама са ошћитим тјомовним значењем 'гледати, тјосмаити' и њиховој лексикографској обради</i>	79–85
Марина Јуришић: <i>Неке акценатске занимљивостии из тјичињских села</i>	87–95
Наташа Марковић: <i>Преглед Вукове граматичке терминологије</i>	97–108
Милица Марјановић: <i>Етимиони са негативном експресивном конотацијом</i>	109–118
Драгана Настановић: <i>О акузативу једине неких именица мушког рода тјрве деklinационе врсте</i>	119–127
Веселин Петровић: <i>Зоонимски систем Горњих Ситрањана (код Пријепоља)</i>	129–137
Мирјана Петровић: <i>Неки тјроблеми у тјроучавању лексике свадбених обичаја</i>	139–145
Драгана Радовановић: <i>Преношење акценатиса на тјроклитичку у говору Ваљевске Колубаре</i>	147–168
Данијела Радоњић: <i>О једном сегменту Вукове војвођанске лексике у Речнику САНУ</i>	169–176
Ана Савић-Грујић: <i>Географски распоред двеју фитонимских лексема у тјризренско-тјимочким говорима (клиј, окомак)</i>	177–189

Прикази

Наташа Вуловић: <i>Уз седамнаестџи џом Речника САНУ</i>	191–194
Бранкица Марковић: <i>Миодраг Јовановић, Говор Пашићровића</i>	195–202
Бојана Мојсиловић: <i>Рајна Драгићевић, Лексикологија срџског језика</i>	203–208
Марина Спасојевић: <i>Бојана Милосављевић, Форме учџивосџи у срџском језику</i>	209–211
Данијела Станић: <i>Иван Клајн — Милан Шийка, Речник сџраних израза и изрека</i>	213–217

Хроника

Виктор Савић: <i>Сџандардизовање сџаре ћирилице и њено регистровање у Уникоду</i>	219–223
---	---------

ISBN 978-86-82873-16-7, p. (97–108)

УДК 811.163.41'276.6'36

811.163.41:929

2007.

НАТАША МАРКОВИЋ

ПРЕГЛЕД ВУКОВЕ ГРАМАТИЧКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

У раду се разматрају граматички термини којима се Вук Караџић служио у своје две граматике, анализира се да ли су коришћени исти термини у обе граматике, као и то колико је унето новог, а колико је позајмљено из старије граматике. Као извори користе се Вукове граматике *Писменица* и *Грамаџика уз Српски рјечник*. Ради поређења аутор се служио граматицом А. Мразовића и првим томом граматике М. Стевановића.

Кључне речи: граматичка терминологија, термин, назив, *Писменица*, *Грамаџика*, Вук, Мразовић.

Вук је раскрстио са једним типом књижевног језика и увео други — народни. Наш циљ је да видимо колико је то остварио у граматичкој терминологији, тј. утврдићемо шта је и колико је позајмљивао од старе граматике, а колико је унео новог. Занимаће нас и то да ли је Вук користио исте термине за исте појмове у обе своје граматике. Упоредићемо граматичку терминологију *Писменице србскога језика* (у даљем тексту *Писменица*), која је штампана у Бечу 1814. са *Српском грамаџиком* (у даљем тексту *Грамаџика*), која је објављена уз *Српски рјечник* 1818. године. Осврнућемо се и на термине које користи Аврам Мразовић у својој граматици¹, које ћемо, поређења ради, сравнити са савременом српском граматичком терминологијом. Дакле, један параметар за поређење Вукових граматика биће Мразовићева српскословенска граMATика, у којој је описана структура тадашњег књижевног језика, а други савремена граMATика, која описује савремени књижевни језик.

¹ *Руководство къ славенствѣй грамматичѣ во употребленіе славенско-сербскихъ народныхъ училищъ*, Виѣнна, 1794.

Вук је *Писменицу* написао по наговору Јернеја Копитара, а приликом састављања граматике помогао му је Лука Милованов, који је већ имао написану граматику. „План, распоред градива и стручну терминологију начинили су према Мразовићевој славенској граматици. Апстрактна граматичка правила дао је Лука Милованов, а Вук је унео у дело само сопствено осећање за народни говор“ (Поповић 1968: 79). *Грамаџика* је савршенија од *Писменице*, избачени су неки делови и написана је једноставније и сажетије, али је и богатија подацима. У њу је Вук унео и нова поглавља којих у *Писменици* није било. „У *Писменици* је било доста непотребнога, наслеђеног већим делом из Мразовићеве црквенословенске граматике ... Тако су страдала стереотипна и непродубљена, а понекад и нетачна објашњења основних граматичких појмова“ (Ивић 1991: 44). Кад се узме у обзир и народни језик и ново писмо којим је била написана, *Грамаџика* представља малу револуцију и прекретницу у развоју српског језика.

По угледу на Мразовића, Вук *Писменицу* почиње поделом гласова. Глас у *Писменици* зове *ѣисме*, а у *Грамаџици* *слово*. У *Писменици* гласове дели на *самогласне* и *согласне*, што су термини преузети од Мразовића. Међутим, док Мразовић *самогласно ѣисмено* (самогласник) дефинише као оно које „само собою безъ другаго писмене гласъ ѿ себе дати можетъ“ (Мразовић 1794: 3), Вук, поред те дефиниције, даје још једну: „самогласно писме ѣест оно, коѣга се звук самом паром на отворена уста изговорити може“ (*Писменица*: 38). То је ново — Вуково објашњење вокала и овде се види да се није увек ослањао на туђе закључке, већ се трудио да их и сам доноси. *Согласна слова* (сугласници) у *Грамаџици* имају нов назив — *ѣолугласна слова*². Термин за акценат, *гласоударенье/гласоудареније* исти је у обе Вукове граматике (код Мразовића *гласоударение*), с тим да је термин у *Писменици* посрбљен (*гласоударенье*), а у *Грамаџици* је рускословенизам (*гласоудареније*).

Вук затим прелази на врсте речи и њихове поделе. Вук речи дели на *скланъаѣеме* и *нескланъаѣеме*³ (данас променљиве и непроменљиве врсте речи). Најпре ћемо приказати термине за врсте речи које Вук користи у својим граматицама⁴ (табела 1).

² Даничић у својој *Малој срѣској грамаџици* уводи термин сугласно слово.

³ У *скланъаѣеме* сврстава име, мѣстоимение, глагол, причастие, а у *нескланъаѣеме* нарѣчие, предлог, соѣуз, междометие.

⁴ Као врсту речи Вук наводи и *ѣричастѣја* — глаголске прилоге и трпни придев.

<i>Мразовићева грамајшика</i>	<i>Писменица</i>	<i>Грамајшика</i>	<i>Данашњи назив⁵</i>
има сушествителное	име сушествително	име сушествително	именица
има прилагателное	име прилагателно	име прилагателно	придев
има числителное	име бројително	име бројително	број
мѣстоименије	мјестоимение	мјестоименије	заменица
глаголь	глагол	глагол	глагол
нарѣчје	нарјечие	нарјечје	прилог
предлогъ	предлог	предлог	предлог
союзъ	сојуз	—	везник
междометје	междометие	междуметије	узвик

Табела 1

Као што видимо, Вукови термини за врсте речи углавном се разликују од данашњих, а исти су као код Мразовића. Дакле, задржао је стару терминолошку лексику за врсте речи⁶. У *Писменици* је *име сушћесѣвѣишелно*, *име ѣрилагателно* и *име бројишелно* најпре сврстао под појам *име*, а потом је дао поделу. За неку врсту речи термин је једна реч (*глагол*, *ѣредлог* итд.), а негде користи терминолошке синтагме (*име сушћесѣвѣишелно*, *име ѣрилагателно* итд.).

За именице, придеве, заменице и бројеве Вук наводи заједничке граматичке категорије: рода, броја (табеле 2а и 2б) и падежа.

<i>Мразовићева грамајшика</i>	<i>Писменица</i>	<i>Грамајшика</i>	<i>Данашњи назив</i>
мужескѣй родъ	мужески род	мушки род	мушки род
женскѣй родъ	женски род	женски род	женски род
среднѣй родъ	средњи род	средњи род	средњи род

Табела 2а

единственное число	јединствени број	јединствени број	једнина
множественное число	множествени број	мложествени број	множина

Табела 2б

Видимо да су код категорија рода термини били уједначени као и данас. Али можемо приметити напредак у *Грамајшици* у односу на

⁵ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд, 1991.

⁶ Даничић у *Малој српској грамајшици* уводи термине: *ѣридјев*, *број*, *замјеница*.

Писменицу — мужески род (у *Писменици*) постаје мушки (у *Грамајници*), пошто је реч мужески црквенословенизам, а мушки народна реч. У *Писменици* Вук помиње и *обшћии род*, а *обшћиег рода* су именице које „могу означавати и мужески, и женски и средњи род н. п. пићаница, лажа и пр.“ (Писменица: 45). У Стевановићевој граматици (Стевановић 1964: 173) то су именице на *-а*, које су граматичког женског рода, а означавају лица мушког или женског пола. Термин за категорију броја посрбио је већ у *Писменици* — *число* (из Мразовићеве граматике) постаје *број* (табела 26). Видимо да је термин за број код Вука и Мразовића био представљен терминолошком синтагмом (*јединствени број*), док га у савременом књижевном језику чини једна реч (*једнина*).

Термини за падеже⁷ су исти у обе Вукове граматике и у Мразовићевој граматици, а преузети су из рускословенске граматике. Данашњи називи падежа су узети из латинске граматике.

Именице Вук Караџић дели на *име собствено* (властите именице) и *име нарицајтелно* (заједничке именице). Таква је подела и у граматици Аврама Мразовића. Поред тога, однос живо/неживо код Вука је однос *жива/бездушна ствар*.

Код термина за граматичку категорију промене по падежима (деклинацију) примећујемо код Вука колебање. У *Писменици*, која је написана раније, за ту категорију је дата фонетски „српскија“ реч (*скланџање*) него у *Грамајници*, која је написана народним језиком и новим правописом (*склоненије*). У Мразовићевој граматици је *склоненіе*. Исти је случај и са термином за поређење придева — у *Писменици* је *уравнење*, а у *Грамајници* *уравненије* (код Мразовића *уравненіе*), као и са термином за поделу глагола на времена и начине, која је у *Писменици* означена термином *наклоненње*, а у *Грамајници* *наклоненије* (код Мразовића *наклоненіе*). Ово, претпостављамо, сведочи о томе да није увек био сигуран у ваљаност термина за одређену категорију, па је поново узимао оно што је пре тога одбацио.

У именовању заменица (*мієстїоименије/мјєстїоименије*) Вук је био успешнији у односу на Мразовића, јер је неке термине изменио већ у *Писменици*:

⁷ Стари термини за падеже су: *именителни* (номинатив), *родителни* (генитив), *дателни* (датив), *винителни* (акузатив), *звателни* (вокатив) и *творителни* (инструментал). *Сказателни* падеж (локатив) Вук не уноси у парадигме, јер каже да је једнак дативу. За разлику од Вука, Даничић у *Малој српској грамајници* наводи седам падежа, именује их редним бројевима, а поред њих наводи и латинске називе.

<i>Мразовићева граматика</i>	<i>Писменица</i>	<i>Граматица</i>	<i>Данашњи назив</i>
указателнаа	лично	мј. које показује три лица	лична
притажателнаа	присвојавателно	мј. које што присвојава	присвојна
возносителнаа	указателно	мј. којим се што показује	показна
вопросителнаа	вопросително	мј. којим се што пита	упитна
возвратителнаа	повраћателно	мј. повратно себе	повратна
—	—	мј. које се односи на ствар	односна

Табела 3

У *Писменици* су називи за врсте заменица делимично преузети од Мразовића, мада је Вук учинио корак ка посрбљавању тих стручних назива (*указателнаа мјестоименија* из Мразовићеве граматике код Вука је *лично мјестоименије*). Термини за врсте заменица у *Граматици* су дати описно и народним, разумљивим језиком. Из тог су описа изведени и данашњи термини (*мјестоименије које показује три лица* постаје лична заменица итд.). Уз то, Вук у *Граматици* додаје још једну врсту заменица — *мјестоименије које се односи на ствар* (односна заменица), док ту врсту не помиње у *Писменици*, а нема је ни код Мразовића.

Термиолошка лексика везана за придеве (*прилагателно име*) је следећа:

<i>Мразовићева граматика</i>	<i>Писменица</i>	<i>Граматица</i>	<i>Данашњи назив</i>
усѣченіе	усјеченье	усјечено и цијело име прилагателно	неодређени/ одређени вид
уравненіе	уравнение	уравненије	компарација
положительный степень	степен положителни	цијело прилагателно	позитив
разсудительный степень	степен сравнителни	сравнителни степен	компаратив
превосходительный степень	степен превозносителни	степен превосходни	суперлатив

Табела 4

Вук у *Писменици* неодређени вид придева описује као „оконченје прилагателни имена без и“ (*Писменица*: 54), а у *Граматици* га објашњава као *усјечено, нейуно име прилагателно*, док је одређени вид *цијело прилагателно*⁸. Данашњи су термини узети из латинске граматике.

⁸ Ђура Даничић је дао термине *просћи* и *одређени вид*, дакле, термине веома блиске данашњим.

Називи за степене поређења другачији су од данашњих, који су преузети из латинске граматике. Неко ко није упућен у црквенословенску, односно рускословенску писменост не би знао да се иза *сћејена ѓревозносићелног* крије *сујерлајив*, а иза *сравнићелног сћејена* компаратив. Ипак, види се разлика између *Писменице* и *Грамајџике*, јер он у *Грамајџици*, по угледу на Мразовића, највиши степен поређења назива *ѓревосходни* (код Мразовића *ѓревосходићелный*).

Термини везани за врсте бројева (*име бројићелно/име бројићелно*) дати су описно. Вук је навео све врсте бројева које наводи и данашња граматика (табела 5).

<i>Мразовићева грамајџика</i>	<i>Писменица</i>	<i>Грамајџика</i>	<i>Данашњи назив</i>
началнаа	основна им. бр.	основна им. бр.	основни број
самостоателнаа	самостојна им. бр.	самостојна им. бр.	збирни број
чинителнаа	редна им. бр.	редна им. бр.	редни број

Табела 5

Термин основни и редни број је исти и код Вука и данас, док је збирни број код Вука *самосћојно/самосћојно име*. Мразовићеве се термини разликују. Међутим, Вук у бројеве сврстава и *сасћавна* (у *Грамајџици умложна*) *имена бројићелна*. То је термин за реч која се добија као одговор на питање „коликогуб?“ и „коликострук?“ (двогуб, трострук), и каже да су то *ѓрилагатићелна имена* (придеви) настала додавањем наставака „губ“ и „струк“ на основни број (ГраMATика: XLIX). У бројеве сврстава и *умножно* (у *Грамајџици нарјечно*) *име бројићелно* које се добија као одговар на питање „колико пута?“ (уместо једанпут говори се једном); и „који пут?“ (уместо први пут говори се првом), и ово је *ѓраво име бројићелно* (И.). За ове две врсте бројева из Вукових граматика, данашња граматика нема посебних термина, али можемо рећи да термин *сасћавно име бројићелно* одговара бројном придеву, а термин *умножно име бројићелно* разним бројним прилозима и бројним изразима.

Прелазимо на глаголе. Напоменућемо да је део о глаголима много боље обрађен у *Грамајџици*. Наиме, док су у *Писменици* навођени облици који нису особина нашег језика, тога у *Грамајџици* нема. „Тако су пуштени низ воду конјунктив (’сослагателно наклоненије’), опсежне парадигме пасива (’страдателни залог’), партиципа презента пасива типа *карајем* и сл. *Срјска грамајџика* је овим постала много српскија од *Писменице*“ (Ивић 1991: 44). Дакле, Вук је, цитирајући Мразовићеву граматiku у *Писменици*, навео и оно што се у говору не јавља. Кад је то у *Грамајџици* променио, добио је „српску граматiku“.

Промена глагола код Вука је *сїрезанье/сїрезање*, дакле, исто у обе његове граматике, док је код Мразовића *соїрраженїе*, а данашњи термин конјугација, преузет је из латинске граматике.

Према томе како се мењају, глаголи су подељени на следећи начин:

<i>Мразовићева грамаїшка</i>	<i>Писменица</i>	<i>Грамаїшка</i>	<i>Данашњи назив</i>
правилнїй гл.	правилни гл.	правилни гл.	глаголи са правилном конјугацијом
неправилнїй гл.	неправилни гл.	неправилни гл.	глаголи са неправилном конјугацијом

Табела 6

Као што видимо, термини *їправилни* и *неїправилни глаголи* се ни су променили ни до данас. Вук у *Писменици* напомиње и то да поред ових, постоје још и *їомагаїшелни* глаголи „који се тако зову зато, їербо друге глаголе, или сами себе, у спрезанњу подпомажу; такви глаголи їесу слѣдуїућа три: їесам, бивам, оћу“ (*Писменица*: 68), што одговара данашњим помоћним глаголима.

Кад је у питању глаголски вид (који у *Писменици* назива *їригледом знаменованья*, док у *Грамаїшци* не даје посебан термин), Вук помиње сва три вида која помињу и савремене граматике, с тим да је посрбио термине у *Грамаїшци* у односу на *Писменицу* — *совершиїшелни* и *несовершиїшелни глаголи* у *Писменици* постају *савришиїшелни* и *несавришиїшелни* у *Грамаїшци*. *Савришиїшелни* показују да је „посао само једанпут рађен и свршен“, а *несавришиїшелни* да „посао једнако траје“ (*Грамматика*: LIV). Учестале глаголе Вук назива *учешїиваїшелни*, с тим да је у *Грамаїшци* на два места (*Грамматика*: LXV и LXVI) ставио *учацаїшелни*, са словом *ц*, које је избацио из своје азбуке.

Глаголски род (*залог*) је подељен код Вука у четири категорије:

<i>Мразовићева грамаїшка</i>	<i>Писменица</i>	<i>Грамаїшка</i>	<i>Данашњи назив</i>
дїїшїтелнїй гл.	дїеїшїтелни залог	дјеїшїтелни гл.	активни глаголи
страдателнїй гл.	страдателни залог	страдателни залог ⁹	пасивни
среднїй гл.	среднїи залог	среднїи глагол	медијални
—	повраћателни залог	повраћателни гл.	повратни гл.

Табела 7

⁹ Вук у *Грамаїшци* за *сїрадаїшелни залог* вели да га „немају ни наши ни Славенски глаголи. Нико неће рећи у садашњем времену *бивам каран* и *бивам мољен* него *карају ме* и *моле ме*“ (*Грамматика*: LVI).

Вук је овде саставио категорију глаголског рода у ширем и у ужем смислу¹⁰. У напомени констатује да „под видом глагола повраћателног догађасе често знаменованье дјејствителног, страдателног, и средњег глагола“ (Писменица: 68). Према категорији лица, глаголе дели на *личне* и *безличне*, и та подела се задржала до данас.

Поделу глагола на *наклоненија* (данашњом терминологијом на времена и начине) Вук прави по угледу на поделу у Мразовићевој граматици. Времена (*наклоненје изјавиџелно*) дели на *џрошавше*, *садашње*¹¹ и *будушџе* (у *Писменици* је та реч написана са старословенским фонетизмом, групом *-шџ-*, а у *Грамаџици* је новији облик — *будуђе*). Уз то, прошло време дели на неколико врста.

<i>Мразовићева грамаџика</i>	<i>Писменица</i>	<i>Грамаџика</i>	<i>Данашњи назив</i>
накл. изавителное	накл. изјавително	накл. изјавително	времена
накл. повелителное	накл. заповједателно	накл. повелително	заповедни начин
накл. сослагателное	накл. сослагателно	накл. сослагателно	конјунктив (исказивање жеље и могућности)
накл. неопредџелное	накл. неопредџелено	накл. неопредџелено	инфинитив
—	накл. причастно (причастџе)	причастџе	гл. прилози и трпни придев

Табела 8

<i>Мразовићева грамаџика</i>	<i>Писменица</i>	<i>Грамаџика</i>	<i>Данашњи назив</i>
непредџелное	полу прошавше	полу прошавше	имперфекат
преходашее	скоро прошавше	скоро прошавше	аорист
прешедшее	давно прошавше 1 ^{во}	давно прошавше	перфекат
—	давно прошавше 2 ^{го}		плусквамперфекат

Табела 9

¹⁰ Категорија прелазности/непрелазности, односно повратности чини глаголски род у ширем смислу. Оваквим се категоријама указује на могућност, односно немогућност глагола да има допуну у виду објекта, тј. на постојање повратне речце *се*. У ужем смислу под глаголским родом подразумева се глаголско стање (дијатеза) и њим се указује на то да ли субјекат врши радњу својом вољом (активни глаголи), или се процес одвија без воље субјекта (медијални глаголи), или пак радњу на субјекту врши неко други (пасив).

¹¹ У *Писменици* каже да се и код садашњег времена види разлика: „има време садашње обштеобично које је глаголу несовершителноме, и учешивателном природ-

Код поделе на времена и начине запажамо, при поређењу са данашњом, неразумљиву терминологију која је преузета из старе, Мразовићеве граматике. Видимо и да је Вук термин за заповедни начин, посрбљен у *Писменици* (*наклоненње зайовѣдаѿелно*), у *Грамаѿици* поново претворио у старији (*наклоненије ѿвѣлиѿелно*). Термин за глаголски начин за исказивање жеље и могућности у *Писменици* је *со-слагатѿелно наклоненње* и тај термин је и код Мразовића и у *Грамаѿици*. За *наклоненње ѿричастѿно* у *Писменици* каже да су то *ѿричастѿиѿа* и да их има два: за *време садашње* и *време будушѿе*. У *Грамаѿици* Вук даје поделу на *дјејсѿвиѿелна ѿричастѿиѿа* (глаголски прилози прошли и садашњи) и *сѿрадаѿелна* (трпни придев). Поред тога, помиње и *сушѿѿсѿвиѿелно наклоненије* на *-ње* (играње, сипање) (ГраMATика: LXI), што су данашње глаголске именице.

Видимо да Вук у *Писменици*, за означавање врста прошлог времена, уводи своје термине и задржава их и у *Грамаѿици*, с тим да у *Грамаѿици* изједначује перфекат и плусквамперфекат (*давно ѿрошавше време*) уз објашњење да плусквамперфекат не иде у спрезање пошто „глагол нема никакве нове промјене, него му се дода помагателни глагол био“ (ГраMATика: LV). Они су различити од данашњих термина, које смо ми преузели из друге стране граматике, латинске.

Непроменљиве врсте речи Вук кратко помиње у *Писменици*. Тако разликује *нарѿечѿа* (прилоге) и разврстава их на оне који показују *мѿесто*, *време*, *качѿство* (својство, квалитет), *количѿство*, *уѿдобљавање* (ту Вук сврстава данашње неке односно-упитне прилоге за место, као и неке корелативне прилоге), *ѿиѿанње* (неки односни прилози) и *одрицанње* (одрична речца не и неке модалне речце); *ѿредлоге*; *соѿузе* и *междомѿиѿа*.

Соѿузе (везнике) дели на оне који *састављају*, *раздѣљују*, *ѿрошѿвиѿелне*, *сослагатѿелне*, *виниѿелне*. Према савременој терминологији и савременом стању у српском језику неким од поменутих термина одговарали би следећи савремени термини: саставни, раставни, супротни, узрочни, условни, допусни, намерни везник, неки узрочни прилози. *Междомѿиѿа* (узвике) дели на *удивиѿелна*, *ѿоносниѿелна*, *указатѿелна*, *жалосѿна*, *зватѿелна*, *радосѿна*, *желатѿелна* и *одзиватѿелна*. У савременој терминологији нема посебних термина за врсте узвика, па оваквој Вуковој подели одговарају неки узвици за исказивање ужаса, страха, бола, жалости, изненађења, као и неке показне

но; и време садашње приповѣдателно које је само совершителним глаголима природно“ (Писменица: 70).

речце. У *Грамаџици* непроменљивим врстама речи Вук посвећује само једну реченицу.

Ипак, без обзира на разлике у називима тадашње термилошке лексике у односу на данашњу, Вукова је улога у формирању граматичке терминологије значајна. Оно што је он почео, довршили су каснији нараштаји. Поред тога, терминологија је, у свим областима, увек подложна променама и иновацијама. Наша је терминологија примила велики број страних речи, највише из латинске граматике. *Виниџелни њадеж* је постао *акузатив*, *скоро њрошавше време* је преименовано у *аорист*. Ни ови, нови термини нису разумљивији, али су краћи, погоднији за употребу и прихватљивији за данашње језичко осећање. Нови термини су интернационални и они нас повезују са граматикама европских језика. Тако је Павле Ивић приметио (Ивић 1991: 51) да је парадоксално, али тачно, да највећу помоћ у тумачењу и схватању значења појединих граматичких појмова пружају латински преводи појединих поглавља у *Грамаџици*, јер домаћа, словенска терминологија раздваја словенске језике, док их латински термини спајају. Наравно, и латинска и словенска терминологија су предвиђене за образоване људе који познају ову тематику, и они су увек неупућенима објашњавали шта је шта.

При поређењу граматичке терминологије у *Писменици* и *Грамаџици* уочавају се и сличности и разлике. 1) једнакост показују следећи термини¹²: *самогласно њисме/самогласно слово*, *име суџиџесџивџиџелно/име суџиџесџивџиџелно*, *име њрилагатџелно/име њрилагатџелно*, *име броџиџиџелно/име броџиџиџелно*, *мџесџоимениџе/мџесџоимениџе*, *глагол/глагол*, *нарџечие/нарџечје*, *џредлог/џредлог*, *џженски род/џженски род*, *средњи род/средњи род*, *џединџивени броџ/џединџивени броџ*, *џадеж/џадеж*, *сравниџелни сџеџен/сравниџелни сџеџен*, *основно име броџиџиџелно/основно име броџиџиџелно*, *самосџоџно име броџиџиџелно/самосџоџно име броџиџиџелно*, *редно име броџиџиџелно/редно име броџиџиџелно*, *џправилни и неџправилни глагол/џправилни и неџправилни глагол*, *дџеџсџивџиџелни залог/дџеџсџивџиџелни залог*, *сџирадатџелни залог/сџирадатџелни залог*, *наклоненџе изџавиџиџелно/наклонениџе изџавиџиџелно*, *наклоненџе сослагатџелно/наклонениџе сослагатџелно*, *наклоненџе неоџредџелено/наклонениџе неоџредџелено*, *лични и безлични глагол/лични и безлични глагол*, *џолу џрошавше време/џолу џрошавше време*, *скоро џрошавше време/скоро џрошавше време*; 2) неједнакост показују следећи термини: *џисме/слово*, *согласно/џолугласно џисме (слово)*, *сџеџен џоложџиџелни/џиџело џрилагатџелно*, *џревозносџиџелни/џревосход-*

¹² Прво су дати термини из *Писменице*, а потом из *Грамаџике*.

ни *сйейен*, *саставно име бројишело/умложно име бројишело*, *умложно име бројишело/нарјечно име бројишело*, *наклоненје зайовједатшело/наклоненије йовелишело*, *лично мјестоимение/мјестоименије које йоказује йри лица*, *йрислојавашело мјестоимение/мјестоименије које шшо йрислојава*, *указашело мјестоимение/мјестоименије којим се шшо йоказује*, *војроситшело мјестоимение/мјестоименије којим се шшо йиша*, *йоврашашело мјестоимение/йоврашно мјестоименије себе*, *усјеченје/нарасло и усјечено име йрилагашело*, *средњи залог/средњи глагол*, *йоврашашелни залог/йоврашашелни глагол*; 3) термини који се фонетски мало разликују: *множестивени број/мложестивени број*, *междомешие/междумешие*.

Посебно ћемо поменути термине који потичу из различитих књижевних језика — рускословенског у *Писменици*, и народног у *Грамаици* — *мужески род* и *мушки род*. Иста ситуација је и са терминима *гласоударенје/гласоудареније*, *скланъанъ/склоненије*, *уравненје/уравненије* и *наклоненје/наклоненије*, с тим да су у *Писменици* термини из народног језика (*гласоударенје*, *скланъанје*, *уравненје*, *наклоненје*), а у *Грамаици* су термини из рускословенског (*гласоудареније*, *склоненије*, *уравненије*, *наклоненије*).

Такође, термини *време давно йрошавше 1^{оо}* у *Писменици* и *време давно йрошавше* у *Грамаици* означавају перфекат, док термин *време давно йрошавше 2^{оо}* у *Писменици* означава плусквамперфекат, а у *Грамаици* тај глаголски облик означава и перфекат.

Уколико узмемо у обзир лексички инвентар који се односи на исте граматичке појмове, онда процентуално можемо изразити однос термина који су исти и термина који су различити кад се упореде Вукове две граматике. Једнакост показује око 60%, а неједнакост око 40% термина. Кад погледамо обрађене граматичке термине из Мразовићеве граматике и Вукових граматика можемо видети да је велики број термина исти и закључити да Вук, иако је раскрстио са старијим књижевним језиком, то није учинио и са старом граматичком терминологијом. За разлику од тога, ако упоредимо граматичку терминологију Вукових граматика са данашњом, видећемо да нема много сличности (осим неких термина међу којима су *род*, *број*, *йадеж*, *женски род*, *средњи род*, *глагол*, *йредлог*), јер су данашњи термини углавном преузети из латинске граматике.

ЛИТЕРАТУРА

ГраMATика: Вук Стефановић Караџић, Српска граматика, у: *Српски рјечник исшумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, приредио Павле Ивић, Београд, Просвета, 1969, XXIX–LXXI.

- Даничић 1850:** Буро Даничић, *Мала српска грамаџика*, Беч, Штампарија Јерменскога манастира.
- Дьяченко 2007:** Григорій Дьяченко, *Полный церковно-славянский словарь*, Москва.
- Ивић 1991:** Павле Ивић, *О Вуку Караџићу*, Целокупна дела IV, Сремски Карловци — Нови Сад, Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Мразовић 1794:** Аврам Мразовић, *Руководство къ славенстѣй грамаџицѣ во употребленіе славено-сербскихъ народныхъ училищѣ*, Виенна.
- Писменица:** Вук Стефановић Караџић, *Писменица Србскога језика*, у: *О језику и књижевности I*, Сабрана дела Вука Караџића XII, приредио Берислав Николић, Београд, Просвета, 1968, 25–121.
- Поповић 1964:** Миодраг Поповић, *Вук Сѣеф. Караџић*, Београд, Нолит.
- Стевановић 1964:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд, Научна књига.

Резюме

Наташа Маркович

ОБЗОР ГРАММАТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ ВУКА КАРАДЖИЧА

В настоящей работе дается обзор терминологической лексики в двух грамматиках Вука Караджича. Это: *Писменици сербскога језика* и *Грамаџика* в рамках *Сербскога словаря* (*Српског рјечника*). Автор излагает их отношение к грамматике Мразовича, ссылаясь при этом и на современное состояние. Он следит за тем, сколько терминов сохранилось в одной и той же форме в обеих грамматиках Вука, сколько терминов заимствовано из прежних грамматик, сколько новых терминов появилось, что из всего этого сохранилось в современной сербской терминологии. На основании анализированного материала делается вывод, согласно которому больше половины терминов встречается в обеих грамматиках в лексически одинаковой форме, меньше терминов, лексически отличающихся друг от друга, лишь всего два термина фонетически различны. Самое большое число терминов Вук перенял из грамматики Мразовича, лишь небольшое число совпадает с современными терминами.